

NO. IV / 1999-2000

ISSN 1301-2746

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ADALYA

SUNA-İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YILLİĞİ
THE ANNUAL OF THE SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

Bilim-Danışma Kurulu / Advisory Board

Fahri IŞIK
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Sencer ŞAHİN
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Havva İŞKAN
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Oğuz TEKİN
İstanbul Üniversitesi / İstanbul University

Burhan VARKIVANÇ
Akdeniz Üniversitesi / Mediterranean University

Yayın Yönetim / Editorial Board

Kayhan DÖRTLÜK
Üftade MUŞKARA

Çeviriler / Translations

Doğan TÜRKER
T.M.P DUGGAN

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sk. No.25
Kaleici 07100 ANTALYA-TÜRKİYE
Tel: 0 (242) 243 42 74 • Fax: 0 (242) 243 80 13
AKMED@akmed.org.tr

Yapım / Production
Zero Prodüksyon Ltd.

ISSN 1301-2746

İçindekiler

Gülsün Umurtak	
“Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar’da Burdur – Antalya Bölgesi Mühürçülüğü Üzerine Bazı Gözlemler”.....	1
Burak Takmer	
“Modern Bilimde Hint-Avrupa Atavatani Sorunu ve Hitito-Luviler”.....	21
Recai Tekoğlu	
“Pamphylia Halkları ve Dilleri”.....	49
Mustafa Şahin	
“Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Mangal Tutaci”.....	61
N. Çevik	
“Tarih ve Arkeolojistyle Melas Vadisi”	91
Ferhan Büyükyörük – Cihan Tibet	
“1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları”	115
D. French	
“Inscriptions of Southern Lycia”.....	173
Taner Korkut	
“Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit”.....	181
R.L. Vann – R.L. Hohlfelder – K. Shedrick	
“The East Baths at Aperlae”	195
R.L. Hohlfelder – R.L. Vann	
“A Church Beneath The Sea at Aperlae, Lycia”	207
S. Yıldız Ötüken – Sema Alpaslan – Meryem Acara	
“Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kuzey Ek Yapısının Yeni Bir Değerlendirmesi”	221
Ayşe Aydin	
“Kilikia’daki Ayaklı Kiliselere Bir Örnek: Hasanaliler Kilisesi”.....	243
Sema Bilici	
“Anadolu’dan Ege Tipinde Sualtı Buluntusu Bir Grup Bizans Seramiği”.....	259

T.M.P. Duggan “Naturalistic Painting and Drawing from Life in 13th Century Rum Seljuk Anatolia”	281
Kenan Bilici “Alanya’nın Fethi Meselesi: Bir Tesbit”	287
Tuncer Baykara “Osmanlı Devrinde Antalya Belgeleri I, XVIII. Yüzyıl”	293
Leyla Yılmaz “Antalya-Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Tarıblendirilmesi”	301
Serap Ünal “Binlerce Yıllık Çömlekçilik Geleneğinde Sagalassos-Çanaklı Açılımı”	317

Antalya-Tekeli Mehmet Paşa Camii ve Tarihlendirilmesi

Leyla YILMAZ*

Antalya Kalesi girişinde ve Saat Kulesi'nin hemen arkasında yer alan bir cami, Osmanlı dönemi Antalyası için dikkat çekici bir anıt olma özelliğine sahiptir.

Bugün halk tarafından "Tekeli Mehmet Paşa Camii", "Mehmet Paşa Camii", "Tekeli Paşa Camii" adlarıyla anılan¹ ve çeşitli yaynlara da bu adla edilen cami, vakıtle, kale içini sur dışındaki yerleşme ile irtibatlandıran kale kapısının da bulunduğu önemli ve işlek bir meydandadır. Nitekim, 17. yüzyılda, bu kesimde, Evliya Çelebi'nin tasviriyile "...cümleden işlek şahrah taşra varuş kapusıdır ki biri birine geçme yedi kat iğri büğrü kimi şarka ve kimi garba nazır kapular..."ı bulunan ve bu haliyle hayli karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılan bir giriş ünitesinin var olduğu bilinmektedir². Sur içi yerleşmesinin zamanla sıkışması ve yerleşimin sur dışına taşması ile birlikte, dış surların da önemi giderek azalmış; hattâ bunların bir bölümü yıkılarak, taşları da, ihtimal, inşası tasarlanan camide kullanılmış olmalıdır³.

Bütünüyle kesme taştan inşa edilen cami, yüksek bir kasnak üzerinde yükselen kubbesi ve kuzeybatı köşesinde, batı cephesine bitişik konumda yükselen tek şerefeli minaresi ile tek kubbeli kübik bir mescit görünübündedir. Binayı taçlandıran kubbe; doğu, batı ve güney yönünde birer yarımkubbe ile desteklenirken kuzey kanatta üç kubbe yer alır.

Kubbe eteğini, alçıdan sıvri kemerli ve fil gözü şebekeli pencereler dolaşmaktadır.

Binanın kuzey, doğu ve batı cephelerinin ortasında birer kapısı bulunur. Taştan ve basık kemerlidirler.

Binanın kuzey cephesi üç kubbe ile taçlanmıştır. Orta kubbe hizasında ana giriş kapısı yer almaktadır. Basık kemerli giriş açıklığı sıvri bir kemer ile profillendirilmiş bunun içine,

* Dr. Leyla Yılmaz, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü-Ankara.

1 "Tekeli Mehmet Paşa Camii" için bk. S.F. Erten, *Antalya Livası Tarihi* (1338-1340) 100; G. Öney, *Türk Çini Sanatı* (1977) 95-96; F. Yenişehirlioğlu, "Antalya Murad Paşa Camii Çinileri ve İznikli Mustafa", *Kültür ve Sanat* 2, 1989, 37; "Mehmet Paşa Camii" için bk. R. Riefstahl, *Cenubi Garbi Anadoluda Türk Mimarisi* (1941) 41; İ. Ünal, "Antalya Bölgesindeki Çinili Eserler", *TED* 14, 1974, 23 vd.; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*² I (1983) 563. Tekeli Paşa Camii" için bk. Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), Dokuzuncu Cilt (1935) 286.

2 Evliya Çelebi, age. 286; ayrıca bk. L. Yılmaz, *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrini Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun 16. yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Survey'i)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara, 1997) 258.

3 Yılmaz, age. 251.

kademelendirilmiş profilli bir silme yerleştirilmiştir. Bu kademelenme en üstünde kare formlu bir kitabe yeri meydana getirmiştir (Res. 1,2). Giriş kapısının üzerinde kırma çatılı ahşap bir sundurma yer almaktadır⁴. Girişin iki yanında taş söveli, demir parmaklıklı, dikdörtgen formlu birer pencere ve bunların üzerinde sivri kemerli alınlıklar içine yerleştirilmiş, ta'lik yazılı çini panolar bulunmaktadır (Res. 3,4). Çiniler mavi zemin üzerinde beyaz ile yazılıdır. Ayrıca, turkuaz ve kırmızı renkler de kullanılmıştır. Çinilerde yazılar dışında rumi, palmet, kıvrım dalları ve naturalist bitki motifleri yer almaktadır⁵. Pencereler ile giriş arasında, ancak pencerelere yakın mesafede, yuvarlak kemerli mihrabiye bulunmaktadır. Sözkonusu pencerelerin ve sundurmanın üzerinde ancak, aynı hızada olmayan sivri kemerli, fil gözü şebekelere sahip demir parmaklıklı birer pencere daha bulunmaktadır. Cephenin üst seviyesinde yer alan bu üç pencere aynı düzlemededir. Girişin iki yanında zemin yükseltilmiş ve açık bir son cemaat yeri haline getirilmiştir.

Binanın batı cephesinin ortasında basık kemerli bir giriş açılığı yer almaktır ve üzerinde yine kırma çatılı ahşap bir sundurma bulunmaktadır (Res. 5). Girişin iki yanındaki taş söveli, demir parmaklıklı, dikdörtgen formlu pencerelerin üzerinde ise sivri kemer ile çerçevelenmiş, sivri kemer formlu alınlıklar dikkati çeker. Sözkonusu pencerelerin ve sundurmanın üzerinde yer almakla birlikte aynı hızada olmayan sivri kemerli, fil gözü şebekelere sahip demir parmaklıklı birer pencere daha bulunmaktadır. Cephenin üst seviyesinde yer alan bu üç pencere de aynı düzlemededir.

Cephenin kuzebatı köşesinde, kaidesi batı cepheye bitişik olarak minare yerleştirilmiştir. Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olan minare silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Kare subasman üzerinde yükselen altigen kaideye altigenin her yüzü sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiş, ayrıca her nişin üzerine gelecek şekilde altigen formlu sağır nişler yerleştirilmiştir. Minareye giriş, kuzeyden basık kemerli bir kapı vasıtıyla sağlanmaktadır. Bunun üzerinde yer alan pahlanmış papuç bölümün bir bilezik ile nihayetlenmekte ve silindirik gövde yükselmektedir. Şerefe altında yine bir bileziğin yer aldığı gövdeden şerefeye geçişte dört sıra mukarnas dizisi dikkati çeker. Minarenin gövdesi, şerefeden sonra daha ince olarak devam etmekte ve kurşun kaplanmış bir külâh ile nihayetlenmektedir (Res. 6).

Binanın doğu cephesi alçak bir duvar tarafından çevrilmiş küçük bir avluya bakmaktadır. Cephenin ortasında basık kemerli bir giriş açılığı yer almaktır ve üzerinde yine kırma çatılı ahşap bir sundurma bulunmaktadır. Girişin iki yanında taş söveli, demir parmaklıklı, dikdörtgen formlu birer pencere ve bunların üzerinde sivri kemer ile çerçevelenmiş, sivri kemer formlu alınlıklar yer almaktadır. Sözkonusu pencerelerin ve sundurmanın üzerinde olmakla birlikte, aynı hızada olmayan sivri kemerli, fil gözü şebekelere sahip demir parmaklıklı birer pencere daha bulunmaktadır. Cephenin üst seviyesinde yer alan bu üç pencere de aynı düzlemededir. Cephe bu haliyle batı cephe düzeninin tekrarı niteliğindedir (Res. 7).

Binanın güney cephesi üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Orta bölüm daha yüksek olup ana kubbe ile örtülüdür ve düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Bu bölümün alt

⁴ V.G.M. Fotoğraf Arşivi'nden temin edilen fotoğraflarda, onarım öncesi kuzey cephede yer alan ahşap son cemaat yerinin onarım sırasında kaldırıldığı ve daha sonra kuzey cepheden portalın üzerine bugün de mevcut olan kırma çatılı ahşap bir sundurmanın eklendiği görülmektedir (Res. 3).

⁵ Caminin çini panoları için bk. Ünal, age. 23 vd.; Öney, age. 95 vd.; Yenişehirlioğlu, age. 37.

seviyesinde taş söveli, demir parmaklıklı, dikdörtgen formlu iki pencere ve sözkonusu pencerelerin üzerinde ancak, aynı hizada olmayan sivri kemerli, fil gözü şebekelere sahip üç pencere ile daha üst seviyede yine aynı formda iki pencere daha yer almaktadır. Cephenin üst seviyesinde yer alan bu üç pencere ile daha üst seviyedeki iki pencere aynı düzlemededir. İki yan bölümler orta bölüme göre daha alçak olup yarı kubbeler ile örtülüdür ve cephe badanalanmıştır. Bu bölümlerin alt seviyesinde taş söveli, demir parmaklıklı, dikdörtgen formlu birer pencere ve bunların üzerinde sivri kemer ile çerçevelenmiş, sivri kemer formlu alınlıklar yer almaktadır. Sözkonusu pencerelerin üzerinde ancak, aynı hizada olmayan sivri kemerli, fil gözü şebekelere sahip demir parmaklıklı birer pencere daha bulunmaktadır. Cephenin üst seviyesinde yer alan bu iki pencere de aynı düzlemededir. Üst seviyede orta bölümde yer alan üç ve iki yan bölümlerde yer alan birer pencere yine aynı düzlemede yer almaktadır (Res. 8).

Kareye yakın dikdörtgen planlı harim, kuzey yönde yanyana üç kubbe, merkezde altıgen şema oluşturan ayaklara oturan ana kubbe ve kubbeyi dört yandan destekleyen yarı kubbelerle örtülü bir mekandan ibarettir (Res. 18). Ana kubbe, serbest dört fil ayak ve kible duvarındaki iki payanda vasıtıyla taşınmaktadır. Fil ayaklar ve payandalar birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır (Res. 9). Kemerlerin üzerinde, kubbe eteğini bir sıra mukarnas dizisi ve bunun üzerinde de sivri kemerli, 16 vitray pencere dolaşmaktadır (Res. 10). Pencerelerin üzerinde, bir yazı, onun üzerinde bir kıvrım dal kuşağı, ayrıca kubbe göbeğinde bir rozet halinde kalem işi süslemeler yer almaktadır⁶. Kubbe geçişte, pandantifler kullanılmıştır. Harimin kuzeyinde yer alan yanyana üç kubbe, duvarlar dışında, aynı zamanda ana kubbenin taşıyıcısı olan kuzeydeki iki fil ayaktan doğu ve batı duvarlara uzanan birer, kuzeyle uzanan iki sivri kemer vasıtıyla taşınmaktadır (Res. 11). Kubbelere geçişte yine pandantifler kullanılmıştır.

Harimin kuzeydoğu köşesinde, çıkıştı doğudan bir merdivenle sağlanan ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır (Res. 12).

Harimin güney kanadı, ana kubbeyi taşıyan iki payanda ile üç bölüme ayrılmıştır. Payandalar, bir sivri kemer ile birbirlerine bağlanmıştır. Payandaların kemere bağlanma noktalarında mukarnaslı bir geçiş bulunmaktadır. Orta bölümün teşkil eden, sözkonusu sivri kemerli niş içinde yer alan mermer mihrap oldukça sadedir⁷. Mihrap nişi, sivri kemer formunda mukarnaslı bir kavşaraya sahiptir, nişi çevreleyen profillendirilmiş bordürler bezeme ihtiva etmezler (Res. 13). Kavsara alınlığında iki rozet bulunmaktadır. Mihrap alınlığında ise yatay formda bir kartuş yer almaktadır. Mihrap ile iki yanındaki payandalar arasında, taş söveli, dikdörtgen formlu birer pencere ve bunların üzerinde de sivri kemerli alınlıklar içine yerleştirilmiş ta'lik yazılı çini panolar yer almaktadır. Mihrap ve pencerelerin üzerinde, sivri kemerli, vitray bezemeli üç pencere yanyanadır. Bunların üzerinde ve aralarına gelecek şekilde yerleştirilmiş yine aynı nitelikte iki pencere bulunmaktadır. Orta bölümün iki yanında yarı kubbeler tarafından örtülü böülümler yer alır. Köşeler ile payandalar arasında taş söveli, dikdörtgen formlu birer pencere ve bunların

⁶ Binanın V.G.M Fotoğraf Arşivi'ndeki 1942 tarihine ait fotoğraflarında, örtü sistemini taşıyan ayak ve payandaları birbirine bağlayan kemer karınlarında kalem işi bitkisel bezemeli rozetler görülmekteyse de bugün bunlardan hiç bir iz kalmamıştır (Res. 10).

⁷ Mihrap, Antalya'daki diğer camilerin mihraplarına göre 37^0 doğuya dönüktür. Buna dayanarak binanın bedesten olarak inşaattına başlandığı ancak, daha sonra camiye çevrildiği rivayet edilmekteyse de bu, rağmen edilmeyen bir görürstür bk. Erten, age. 100.

üzerlerinde sivri kemerli alınlıklar içine yerleştirilmiş ta'lik yazılı çini panolar yer almaktadır. Çiniler, mavi zemin üzerinde beyaz ile yazılıdır. Ayrıca, turkuaz ve kırmızı renkler de kullanılmıştır. Çinilerde yazılar dışında rumi, palmet, kıvrım dallar ve naturalist bitki motifleri yer almaktadır. Bunların üzerinde de yine sivri kemerli, birer vitray pencere bulunur. Sözkonusu böülümlerdeki köşeler ile payandaların oluşturduğu köşelerde pencere seviyesinde çeyrek kubbe şekilli tromplarla kapatılmış nişler bulunmaktadır. Mihrabın sağındaki payandaya mermer minber dayanmıştır. Sivri kemerli kapısı üzerinde üç dilimli bir alınlık yer almaktadır. Minberin iki yan yüzünde birer kabartma rozet bulunmaktadır (Res. 14). Vaiz kürsüsü sivri kemerli açıklıklara sahiptir. Üzeri konik bir kubbe ile örtülüdür.

Doğu ve batıdaki duvarların düzenlemesi, simetrik olarak yerleştirilmiş karşılıklı iki giriş kapısı, kapıların iki yanında taş söveli, dikdörtgen formlu ve sivri kemerli alınlıklarında ta'lik yazılı çini panolar bulunan birer pencere ve bunların üzerinde sivri kemerli vitray bezemeli üçer pencere ile birbirinin tekrarı niteliğindedir. Çiniler mavi zemin üzerinde beyaz ile yazılıdır. Ayrıca, turkuaz ve kırmızı renkler de kullanılmıştır. Çinilerde yazılar dışında rumi, palmet, kıvrım dallar ve naturalist bitki motifleri yer almaktadır. Ancak doğuda girişin sağındaki pencerenin alınlığı ahşap mahfil tarafından kapatılmıştır.

Harimde kuzey giriş kapısının iki yanında taş söveli, dikdörtgen formlu ve sivri kemerli alınlıklarında ta'lik yazılı çini panolarlar bulunan birer pencere ve bunların üzerinde sivri kemerli üç vitray pencere yer almaktadır. Çiniler mavi zemin üzerinde beyaz ile yazılıdır. Ayrıca, turkuaz ve kırmızı renklerde kullanılmıştır. Çinilerde yazılar dışında rumi, palmet, kıvrım dallar ve naturalist bitki motifleri yer almaktadır. Ancak girişin solundaki pencerenin alınlığı ahşap mahfil tarafından kapatılmıştır.

1850⁸ ve 1940⁹ yıllarında onarım gören binanın, bugüne kadar, kim tarafından ve hangi tarihte inşa ettirildiği bilinmemektedir.

Hâl böyleyken, bazı araştırmacılar tarafından tuğla teziniyatına dayanılarak 16. yüzyılda inşa edildiği düşünülmüş¹⁰; hattâ daha kesin olarak 1593-1607 yılları arasında tarihendirilmiş¹¹; bazen de şimdiki binanın, burada daha önce mevcut bir başka binanın 17. yüzyılda yeniden elden geçirilmesi sonucunda bugünkü halini kazandığı iddia edilmiş; hattâ 18. yüzyılda Mevlevihâne'yi tekke haline getiren kişinin Tekeli Mehmet Paşa olduğu varsayımlı ile caminin şimdiki adını da ancak bu yüzyıldan sonra aldığı öne sürülmüştür¹².

Oysa, binanın tarihendirilmesi için mimari ayrıntılar yeterli olmadığı gibi, şimdiki binanın burada daha önce mevcut bir başka binanın elden geçirilmesi sonucu yapıldığı da kesin olarak kanıtlanamamaktadır. Kaldı ki, 17. yüzyılda Evliya Çelebi'nin cami için "Bundan sonra cami ziba kal'a içinde Tekeli Paşa Camii cemaati kesireye maliktir. Ve gayet musanna kurşun örtülü kubbeli alilderdir. Ve bir minarei mevzunu var kim şehir içre misali

⁸ Erten, H. 1266/M. 1850 tarihinde yapılan onarım hakkındaki rivayetleri aktarmaktadır. Sözkonusu tarihte, Abdülmecit'in Rodos'a giderken Antalya'ya uğrayacağı haberi bildirilince, masrafları eşraftan İbrahim Ağa tarafından karşılanmak üzere, onarımı başlanmış ve bu onarım sırasında binanın içine ahşap mahfil, önüne havuz ve kademhaneler yapılmıştır bk. Erten, age. 100

⁹ V.G.M. Fotoğraf Arşivi'nden temin edilen 1940-1941 ve 1942 tarihli fotoğraflar onarım öncesi, onarım ve onarım sonrasında çekilmiştir. (Res. 15-17).

¹⁰ Riefstahl, age. 41. Metinde tuğla olarak ifade edilmekle birlikte, burada herhalde çiniler kastedilmiş olmalıdır.

¹¹ Ünal, age. 23. Sözkonusu yayından alınmış yapan bir araştırmacı da aynı yanlışlıkla düşmüştür bk. Yenişehirlioğlu, age. 37.

¹² Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler² I (1983) 563.

yoktur. Ve yol kenarında vaki olmak ile haremi dahi yoktur. Amma cemaati çoktur.”¹³ demesi de, daha bu yüzyılın ortalarında caminin şimdiki adı ile anıldığını da ortaya koymaktadır.

Düger taraftan, tarihî kaynaklarda, 18. yüzyılda yaşamış Tekeli Mehmet Paşa adında bir zâta tesadüf edilmemiği gibi¹⁴, ayrıca Melevihâne’nin de daha 17. yüzyılda tekkeye dönüştürüldüğü bilinmektedir¹⁵.

Antalya’daki tarihî anıtlar hakkında bilgi veren H. 937/M. 1530 tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri ile H. 1015/M. 1606-7 tarihli Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defter’de binanın adına tesadüf edilmemesi, caminin 1606-7 tarihinden sonra inşa edildiği anlamına gelebilir¹⁶.

Şu halde, ele aldığımız cami, hangi tarihte inşa edilmiş olmalıdır?

Cami ile ilgili ilk bilgileri veren S.F. Erten, H. 1059/M. 1649 tarihli Adem Efendi vakfiyesindeki “Medine-i Antalyada merhum Tekeli Mehmed Paşa Camii şerifinde imam ve müezzin ve ma'ruf ve kayyum olanlar...” ibarelerinden hareketle, caminin bâni'sinin Tekeli Mehmet Paşa olduğunu ortaya koymuş¹⁷; ayrıca bu zât ile ilgili bilgileri de toplamıştır¹⁸.

Buna göre, Tekeli Mehmet Paşa, III. Mehmet'in çavuşbaşısı iken H. 1004/M. 1595-96'da Silahtar Ağası, daha sonra da Beylerbeyi olup önce Bosna ve ardından da H. 1014/M. 1605-06'da Kastamonu Valilikleri'nde bulunmuş; bu esnada Kalenderoğlu savaşına katılıp burada esir düşmüş ve sonradan da kurtulmuştur. Adı geçen zâtin, bundan sonra H. 1017/M. 1608-09'da Van Beylerbeyi, H. 1023/M. 1614'te de Diyarbakır Valisi olduğu, H. 1026/M. 1615'te azledildiği, nihayet H. 1025/M. 1616'da da Van Valisi iken orada vefat ettiği bilinmektedir¹⁹.

Bu husus, Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defter'in yazılılığı H. 1015/M. 1606-7 tarihi ile Adem Efendi vakfiyesinin düzenlendiği H. 1059/M. 1649 tarihi arasında bir zamanda yapıldığını ortaya koyduğu gibi, vakfiyedeki "...merhum Tekeli Mehmed Paşa" ibaresinden hareketle, esasen caminin, 1606-7 ile adı geçen zâtin, vefatından sonra bir cami inşa ettiremeyeceği gerçeğinden hareketle, onun vefat ettiği 1616 yılı arasındaki bir tarihte inşa edildiğini de açıkça kanıtlamaktadır²⁰.

¹³ Evliya Çelebi, age. 287.

¹⁴ M. Süreyya, Sicill-i Osmani Osmanlı Ünlüleri, Cilt 4 (1996) 1052-1091.

¹⁵ Evliya Çelebi, age. 288.

¹⁶ H. 937/M. 1531/32 tarihli No: 166 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri ve H. 1015/M. 1606-7 tarihli No: 617 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defter, 258-267.

¹⁷ Erten, age. 100.

¹⁸ Erten, age. 102.

¹⁹ Süreyya, age. 1075.

²⁰ Caminin sıvı kemerli pencere alınlıklarında ta'lik yazılı çini panolar yer almaktadır. Kuzey cephesinde iki ve harimde sekiz üzere toplam on çini pano bulunmaktadır. Sözkonusu panolar yatay olarak üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Üstte bezeme, alt iki bölümde aralarında bezemelerin de bulunduğu yazı sıraları yer almaktadır bk. Ünal, age. 24. Mihrabin batusında besmele ile başlayan çini alınlıklarda nestalik ile yazılmış bir kaside yer almaktadır (Bu vesile ile yazıları inceleyen N. Boydasa'a teşekkür ederim). Ta'lik yazı Osmanlı'da, 16. yüzyılın ilk yarısında görülmekteyse de çok yaygın değildir; ancak nestalik İstanbul'a Dervîş Abdi adı ile meşhur Buharalı Seyyid Abdullah tarafından 17. yüzyılda getirilmiştir bk. Ş. Rado, Türk Hattatları, (Tarihsiz) 92. Caminin, inşasını takiben o dönemde İstanbul modasını yansitan yazılı çini panolar ile bezenmiş olması da, yukarıdaki tarihlendirmeyi doğrular mahiyettetdir. Ayrıca bk. Öney, age. 95.

Summary

The Mosque of Tekeli Mehmet Paşa in Antalya and the Determination of its Date

The Mosque of Tekeli Mehmet Paşa is an Ottoman work situated behind Clock Tower by the entrance of Antalya's Old City (Kaleiçi).

The central dome, which rises on a high rim, is supported by three semi domes, one each in the east, west, and south directions, as well as three domes on the northern side. There are tiled panels decorated with ta'liq script on the pointed arch-formed lunettes of the windows on the northern façade of the mosque and inside it.

Neither the builder's name nor the date of the construction of the mosque is known, though it is known that the structure underwent restoration in 1850 and 1940.

It was thought that the building was built sometime between 1593-1607.

It has been suggested that the building was changed into its present condition in the 17th century by an overall renovation of another that previously stood there, and even the assumption that the person who converted the Mevlevihane into a tekke (dervish lodge) during the 18th century was Tekeli Mehmet Paşa, so the mosque's current name took effect only after that century. On the other hand, Evliya Çelebi in the 17th century speaks of the mosque as the "The Mosque of Tekeli Mehmet Paşa". Besides, although there is no mention in the historical records of any person named Tekeli Mehmet Paşa living in the 18th century, it is known that the Mevlevihane was already converted into a tekke in the 17th century.

In addition to the architectural details being inadequate for dating the building, the present building's modifications of one that already existed on the site cannot be verified conclusively.

The fact that the name of the Mosque is not encountered in the official records providing information on the historical monuments in Antalya, namely the Registration Log of the Governmental Ottoman Archive dated 1530, and the Finance Ministry's Ledger of the Governmental Ottoman Archive dated 1606-7, compels one to assume that the Mosque was built after the years 1606-7.

At which date then must the Mosque under discussion have been constructed?

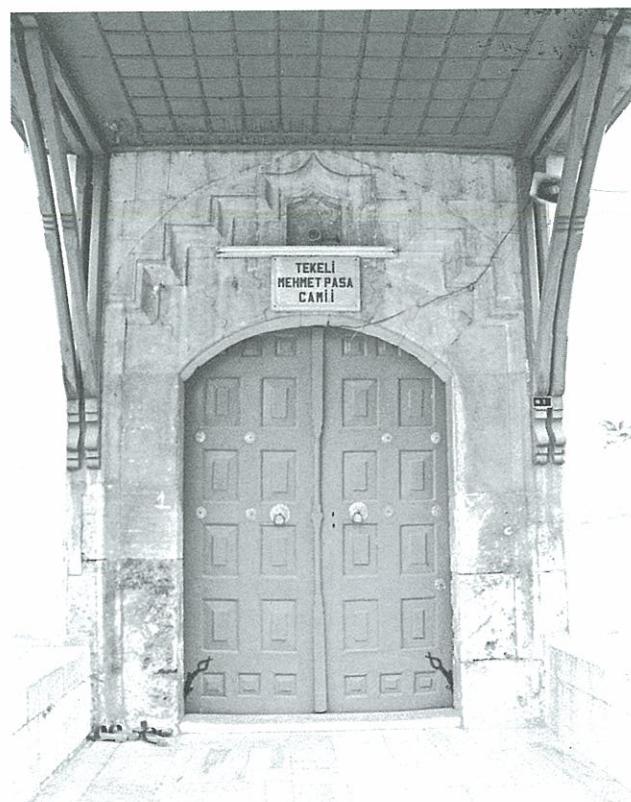
S.F. Erten, who issued the first reports on the Mosque, has demonstrated by means of information found in the Deed of Trust dated 1649 for the Adem Efendi Pious Foundation that Tekeli Mehmet Paşa was the patron of the Mosque, in addition to having collected further details about this person, according to which data Tekeli Mehmet Paşa was a

Sergeant Major serving under Sultan Mehmet III. He was promoted to the rank of Chief Armorer in 1595 to 1596, and later was the appointed an Overlord. While he was the Governor of Van, he died there in 1616.

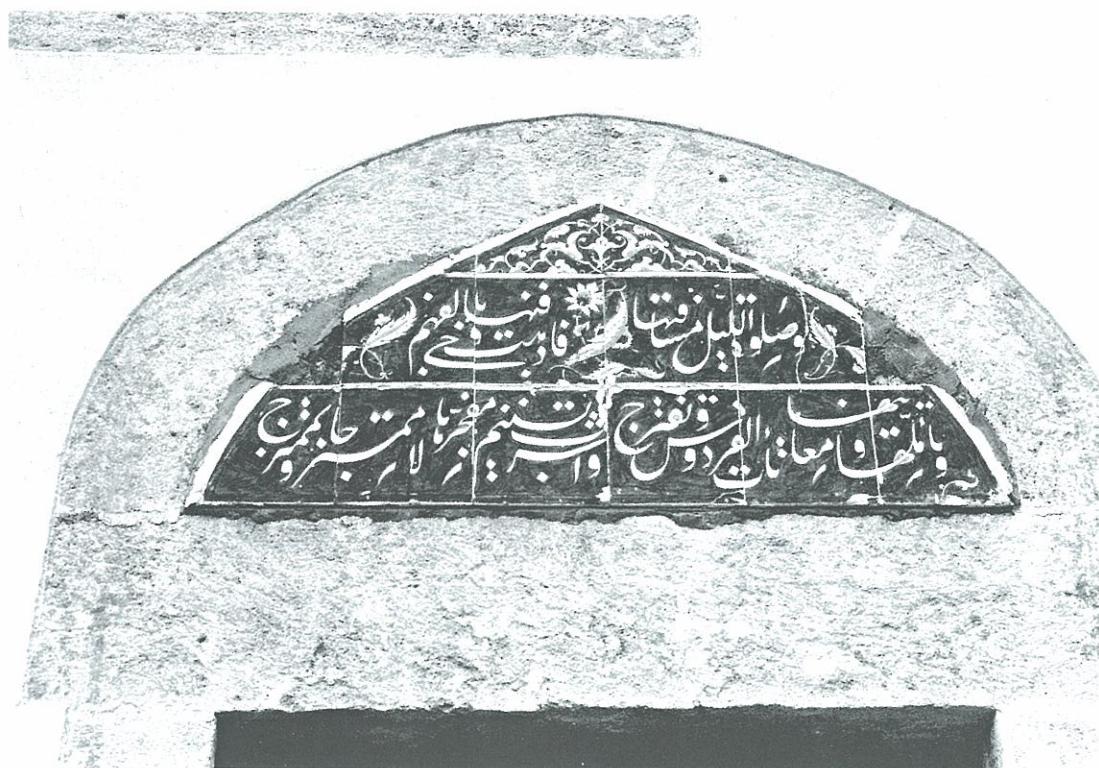
Consequently, it is indicated that the Mosque of Tekeli Mehmet Paşa was built at some time between the years of 1606-7 when the Finance Ministry's Ledger of the Governmental Ottoman Archive was recorded 1649 when the Deed of Trust for the Adem Efendi Pious Foundation was drawn up. Deducting from the clause of "...the late Tekeli Mehmet Paşa" found in the Deed of Trust an entry, which implies that a deceased person could not have commissioned the building of any tangible property the evidence provided shows that the Mosque was constructed between the year 1606-7 and the year of his death in 1616.

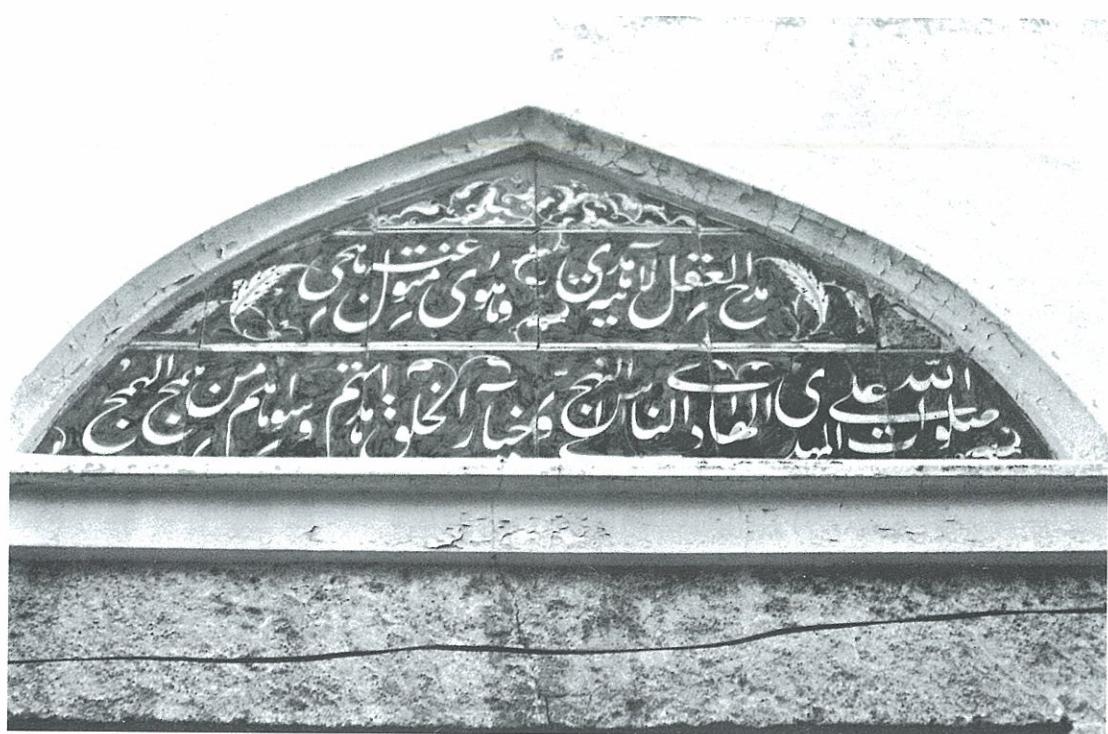
Resim 1 Binanın kuzey cephesi

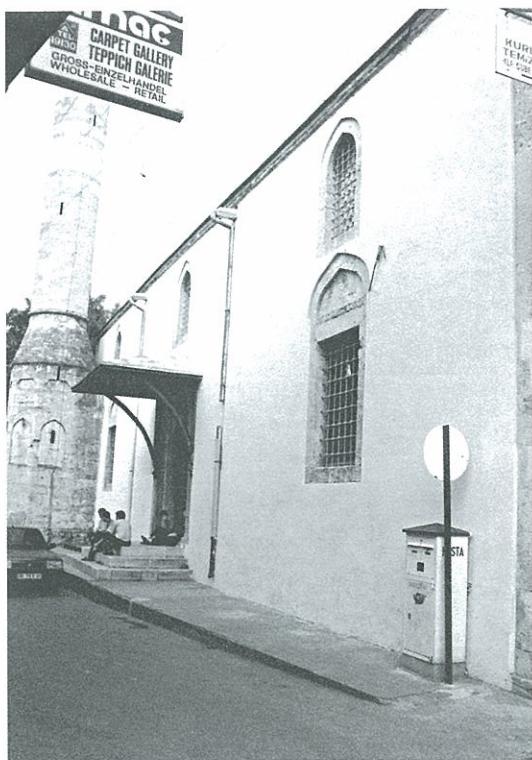
Resim 2 Binanın kuzey girişi

Resim 3 Kuzey cephede doğu pencere alınlığı

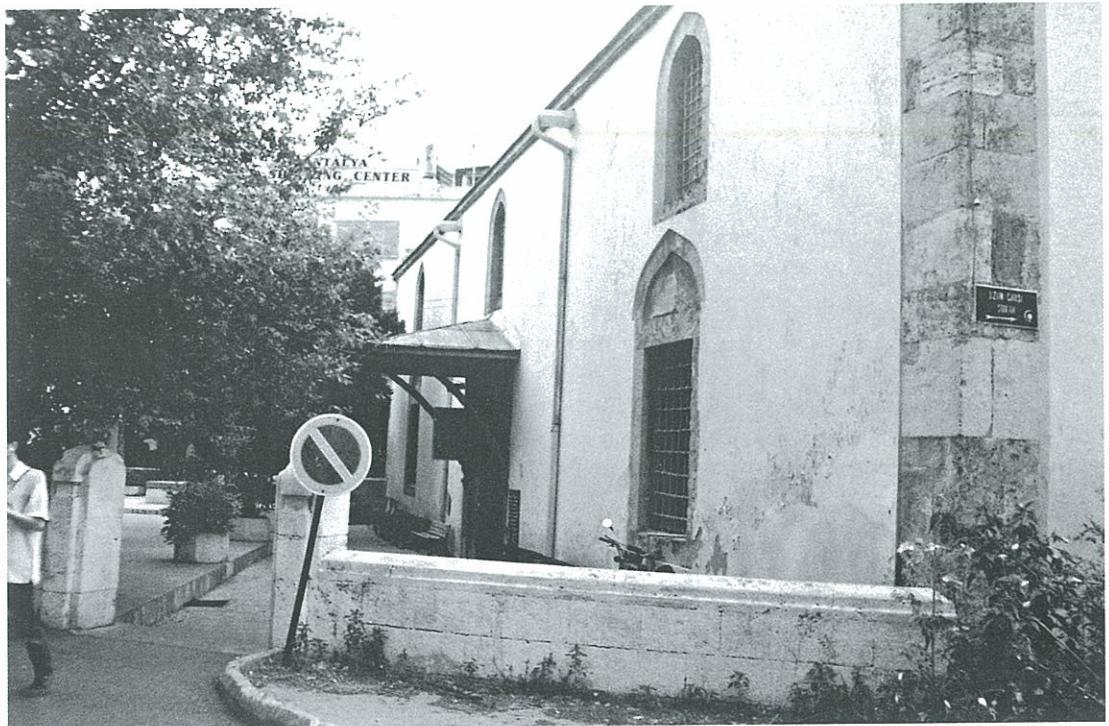
Resim 4 Kuzey cephede batı pencere alınlığı

Resim 5 Binanın batı cephesi

Resim 6 Minare kuzeybatı köşe

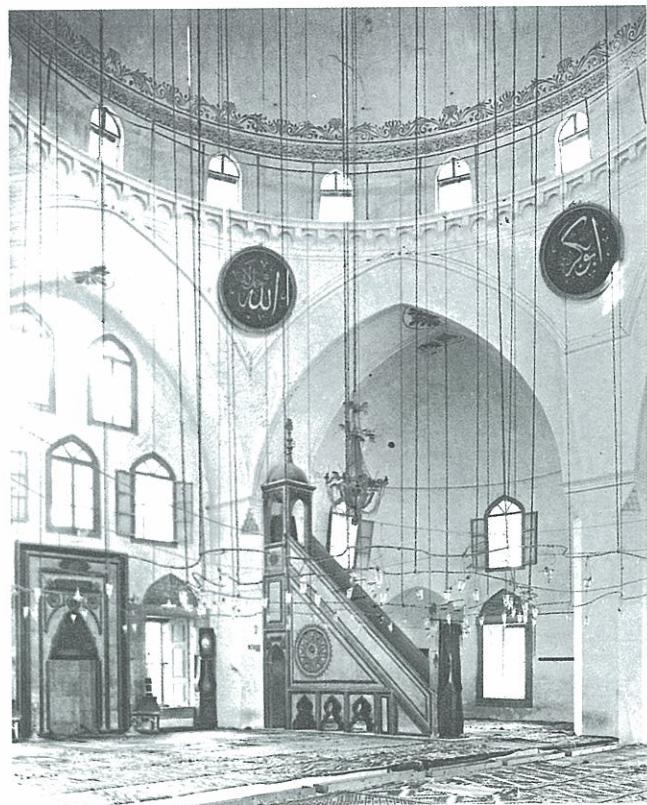
Resim 7 Binanın doğu cephesi

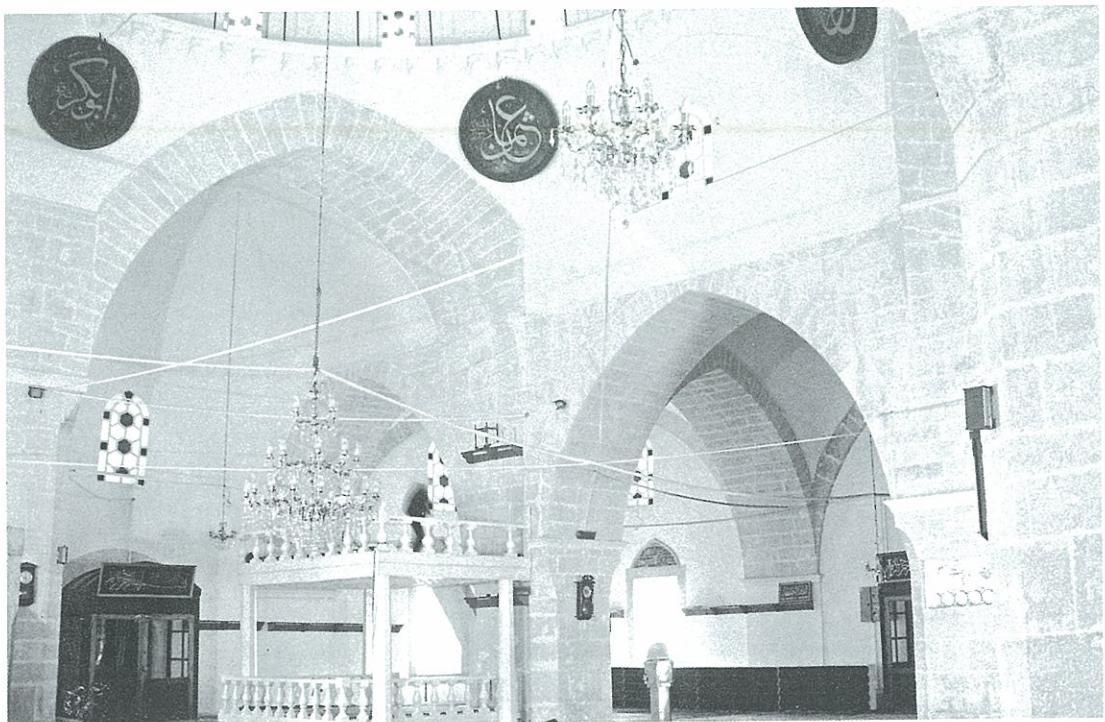
Resim 8 Binanın güney cephesi

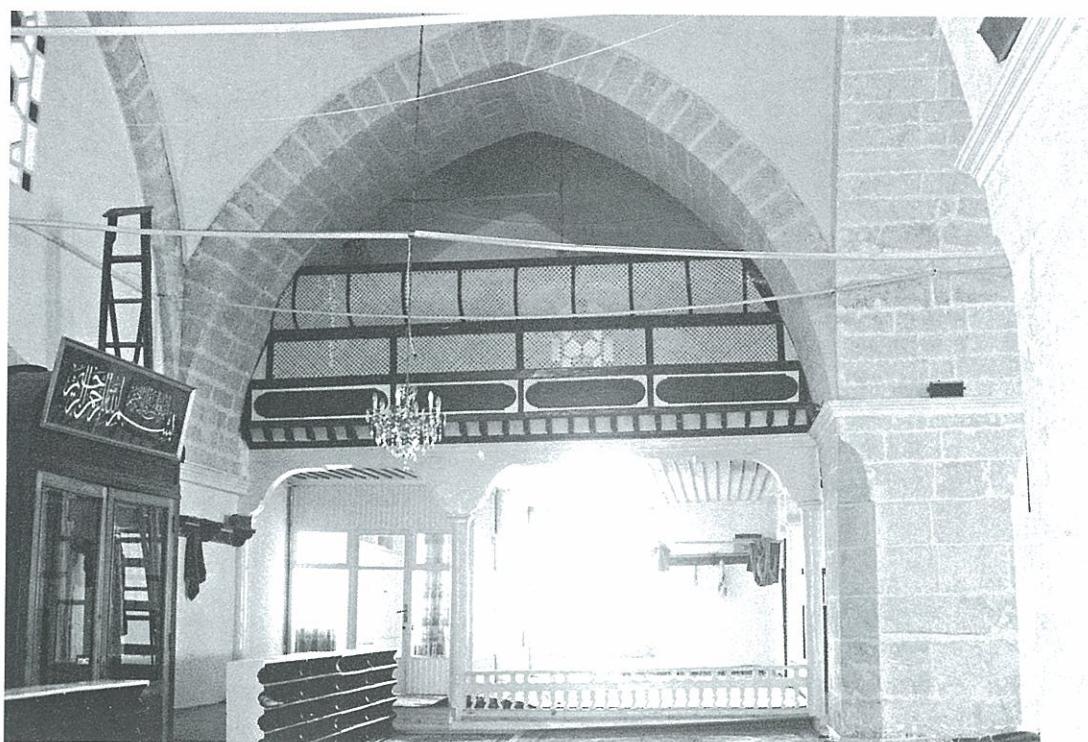
Resim 9 İbadet mekânı, güney

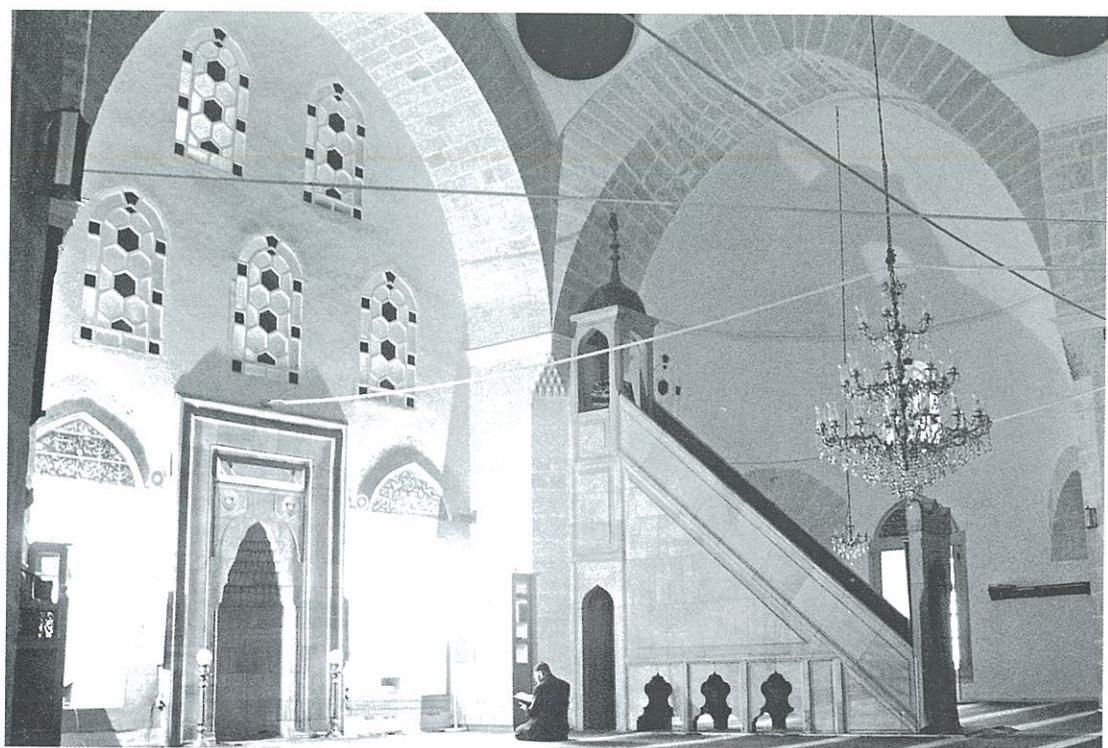
Resim 10 İbadet mekani, güneybatı (V.G.M Fotoğraf Arşivi)

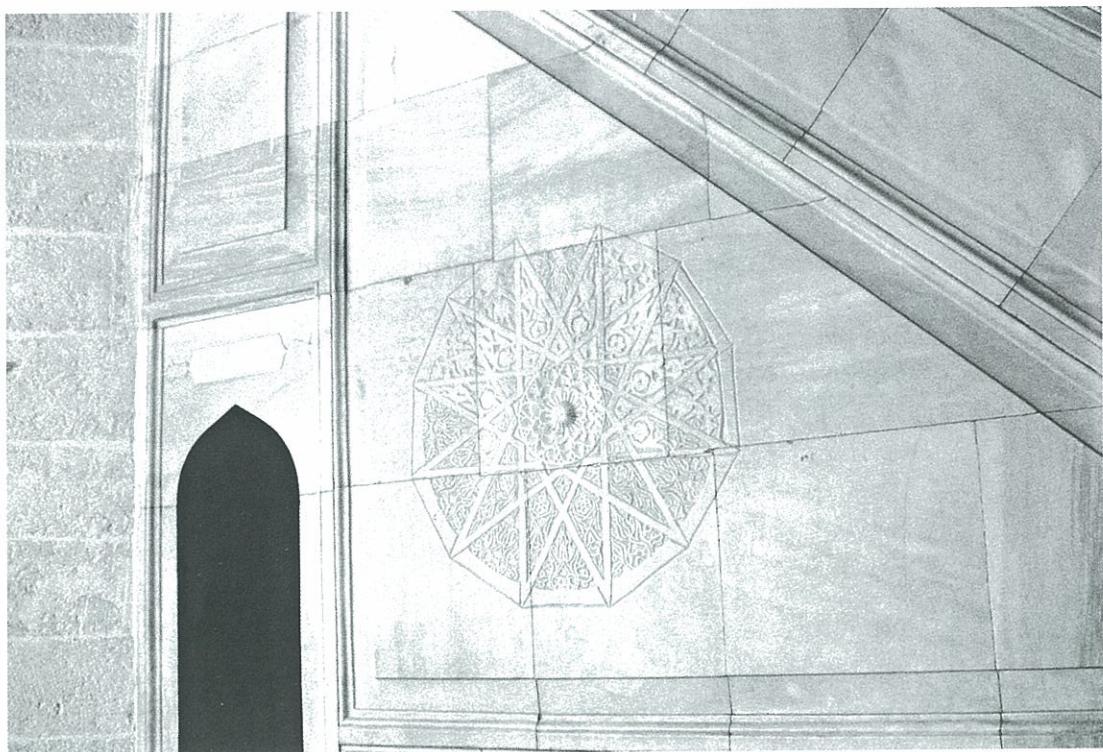
Resim 11 İbadet mekani, kuzeybatı

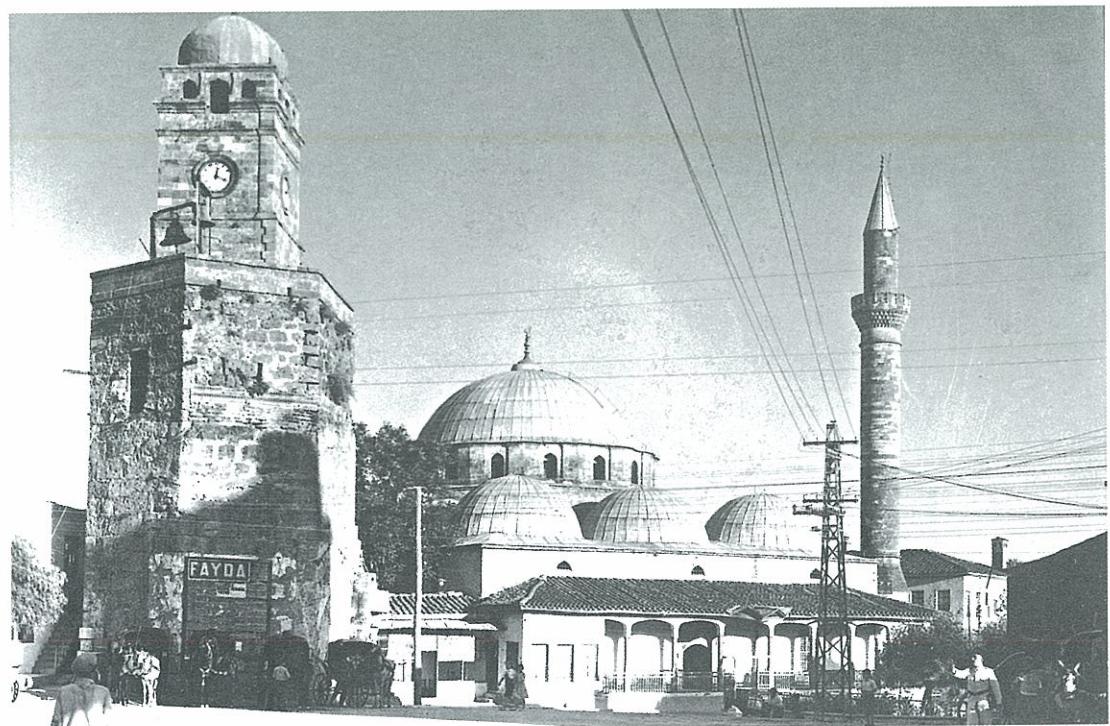
Resim 12 İbadet mekanında kadınlar mahfili, kuzeydoğu

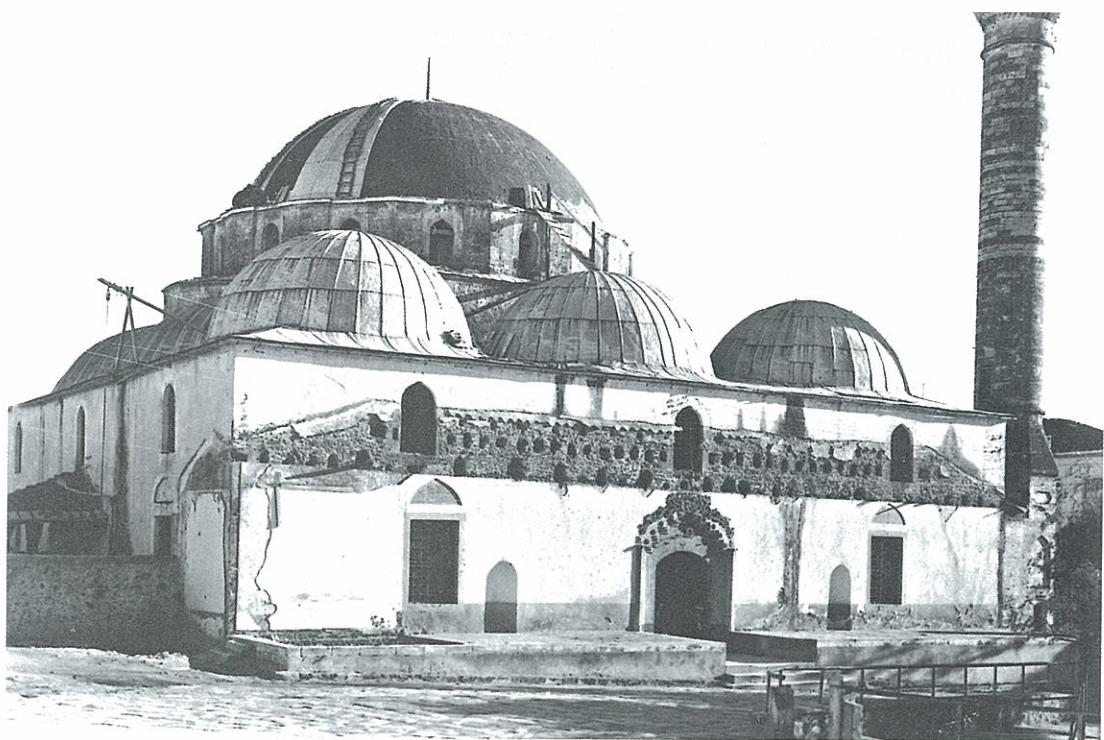
Resim 13 Mihrap ve minber

Resim 14 Minberin yan yüzünde yer alan rozet

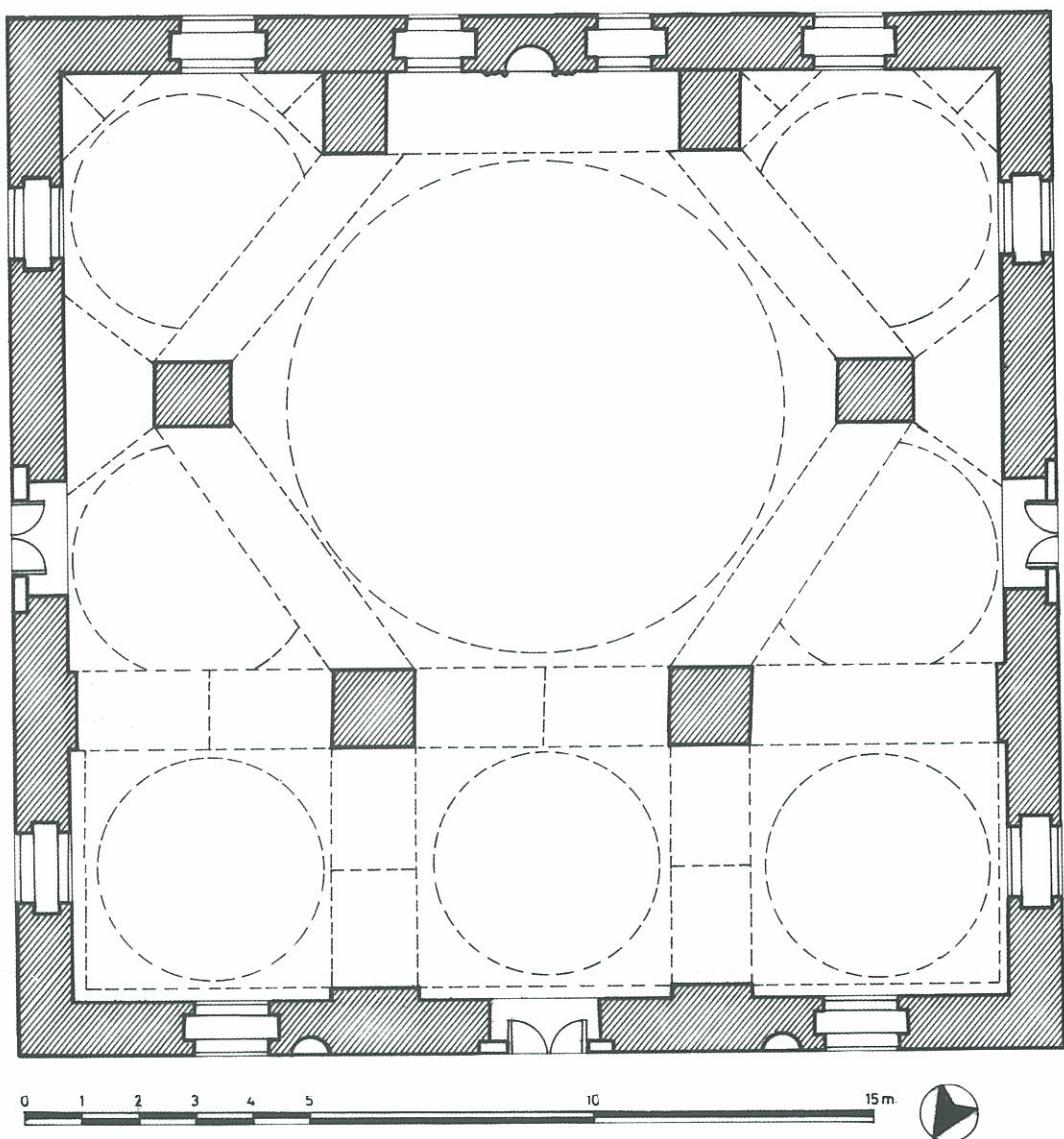
Resim 15 Binanın kuzey cephesi ve Saat Kulesi (V.G.M Fotoğraf Arşivi))

Resim 16 Binanın kuzey cephesi (V.G.M Fotoğraf Arşivi)

Resim 17 Bina kuzey ve batı cepheleri (V.G.M Fotoğraf Arşivi)

Resim 18 Binanın planı